



دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه جهت اخذ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی

موضوع

ارزیابی انتقادی و تطبیقی مکاتب نحوی

استاد راهنما

دکتر مهدی خرمی

استاد مشاور

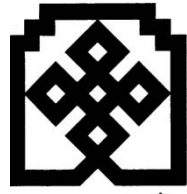
دکتر سید حسین سیدی

نگارش

نعمت چوپانی

تابستان ۱۳۹۰ هـ.ش

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشگاه تربیت معلم سبزوار

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه جهت اخذ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی

موضوع

ارزیابی انتقادی و تطبیقی مکاتب نحوی

استاد راهنما

دکتر مهدی خرمی

استاد مشاور

دکتر سید حسین سیدی

نگارش

نعمت چوپانی

تابستان ۱۳۹۰ هـ.ش



دارالعلوم ہاگیا ترمیت معلم بسزوار

جامعة تربية معلم بسزوار
كلية الإلهيات والمعارف الإسلامیة

رسالة مقدّمة للحصول علي درجة الماجستير
في فرع اللغة العربية و آدابها

الموضوع

تقویم المدارس النحویة نقداً و مقارنة

الأستاذ المشرف

الدكتور مهدي خرمی

الأستاذ المساعد

الدكتور سيد حسين سيدی

الإعداد

نعمت چوپانی

صيف ۱۴۳۲ هـ-ق

تقدیم به پدر و مادرم
که همواره مایه دلگرمی ام بوده اند
و نگاه مهربان و امید بخش شان
بهترین مشوق زندگی ام بوده است
تقدیم به آرمان عزیز
به خاطر همه خوبی هایش

تقدیر و تشکر

خداوند منان را شاکرم که همواره به این بنده حقیرش لطف بسیار داشته است . امیدوارم بتوانم آن

چنان که شایسته است به طاعت و بندگی بارگاهش بپردازم.

از جناب آقای دکتر خرمی به خاطر رهنمودهای مفیدشان بسیار سپاسگزارم . همچنین از جناب آقای

دکتر سیدی که علی رغم مشغله های بسیار، کمک شایانی به بنده داشته اند ، قدر دانی می نمایم . از

اساتید محترم گروه زبان و ادبیات عرب سبزوار نیز تشکر می کنم که در طول این سال ها افتخار

شاگردی این عزیزان را داشته ام.

در پایان از دوستان عزیزم آقای حامد چتر سفید و پوریا صفر پور و سایر عزیزانی که در مراحل

مختلف تدوین و نگارش این پایان نامه بنده را یاری نمودند، تشکر می نمایم.

چکیده

دانش نحو با ظهور قرآن کریم ، بسیار مورد توجه قرار گرفت و اندیشمندان مسلمان به فکر تدوین قواعد و قوانینی برای زبان عربی افتادند . به مرور زمان، مکاتبی در این راستا به وجود آمد که در شکل گیری، شکوفایی و رشد علم نحو تاثیر بسزایی داشت . رهبران و پیروان این مکاتب در زمینه نگارش و پژوهش نحوی تلاش بسیاری نمودند و آثار گران قدری به رشته تحریر درآوردند که همواره مورد توجه اندیشمندان زبان شناسی قرار داشته است.

در این پایان نامه سعی بر آن است که شکل گیری مکاتب نحوی را بیان نماید، بزرگان هر یک را معرفی نموده، آراء آنها را به تصویر بکشد، سپس مبانی، اصول و منابع استنادی مکاتب را بیان و به نقد و مقایسه آن پردازد.

کلید واژه ها: مکتب، نحو، عربی، زبان عربی.

الملخص

منذ ظهور القرآن الكريم ، لقي علم النحو بالغاً من العناية ما بعث المفكرين المسلمين على أن يُدوّنوا اصولاً للغة العربية حيث تكوّنت مدارس في هذا المجال شيئاً فشيئاً التي تضطلع بدور هام في تكوينه، تطوره وازدهاره . بدّل أئمة هذه المدارس و أتباعها جُهداً كبيراً في حقل البحوث النحوية و كتبوا كتباً ثميناً لا يزال يهتمُّ بها اللغويون.

تُحاول هذه الرسالة تقديم كيفية تكوّن المدارس النحوية و تعريف كبار نُحاتها و ترسيم آرائهم مُتطرّقة إلى ما لها من الاصول و المبانى ثم نقدها و مقارنتها.

الكلمات الرئيسية: المدرسة، النحو، العربية، اللغة العربية.

فهرست موضوعات

عنوان.....	صفحة.....
إهداء.....	أ.....
تقدير و تشكر.....	ب.....
چکیده فارسی.....	ج.....
چکیده عربی.....	د.....
فهرست موضوعات.....	ه.....

فصل اول

مقدمه و کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه.....	۲.....
۲-۱- بیان موضوع.....	۴.....
۳-۱- ضرورت انجام و کاربرد نتایج تحقیق.....	۵.....
۴-۱- سابقه تاریخی موضوع تحقیق.....	۶.....
۵-۱- اهداف تحقیق.....	۷.....
۶-۱- سوالات اساسی تحقیق.....	۸.....
۷-۱- فرضیه ها.....	۸.....
۸-۱- بیان روش تحقیق.....	۱۰.....
۹-۱- بیان محدودیت های عمده تحقیق.....	۱۰.....
۱۰-۱- معرفی فصل های پایان نامه.....	۱۰.....

فصل دوم

شکل گیری و شکوفایی علم نحو

۱-۲ عوامل پیدایش علم نحو.....	۱۲.....
۲-۲ شکل گیری علم نحو.....	۱۴.....
۳-۲ تعریف نحو.....	۲۲.....

۲۴	۴-۲ مبانی علم نحو.....
۲۹	۵-۲ منابع فصل دوم.....

فصل سوم

معرفی مکاتب نحوی

۳۳	۱-۳ شکل گیری مکاتب نحوی.....
۳۳	۱-۱-۳ تعریف مکتب.....
۳۳	۲-۱-۳ نحوه شکل گیری مکاتب نحوی.....
۳۴	۲-۳ مکتب نحوی بصره.....
۳۴	۱-۲-۳ تاریخچه و موقعیت جغرافیایی بصره.....
۳۵	۲-۲-۳ شکل گیری مکتب نحوی بصره.....
۳۶	۳-۲-۳ اصول و مبانی فکری مکتب بصره.....
۳۸	۴-۲-۳ معرفی بزرگان مکتب بصره.....
۵۹	۵-۲-۳ خاتمه مکتب نحوی بصره.....
۵۹	۳-۳ مکتب نحوی کوفه.....
۵۹	۱-۳-۳ تاریخچه و موقعیت جغرافیایی کوفه.....
۶۰	۲-۳-۳ شکل گیری مکتب کوفه و مبانی آن.....
۶۲	۳-۳-۳ معرفی بزرگان مکتب کوفه.....
۷۰	۴-۳-۳ خاتمه مکتب نحوی کوفه.....
۷۱	۴-۳ مکتب نحوی بغداد.....
۷۱	۱-۴-۳ تاریخچه و موقعیت جغرافیایی بغداد.....
۷۲	۲-۴-۳ شکل گیری مکتب بغداد.....
۷۳	۳-۴-۳ معرفی بزرگان مکتب بغداد.....
۸۰	۴-۴-۳ خاتمه مکتب نحوی بغداد.....
۸۱	۵-۳ مکتب نحوی اندلس.....
۸۱	۱-۵-۳ تاریخچه و موقعیت جغرافیایی اندلس.....

۸۲ ۲-۵-۳ شکل گیری مکتب اندلس
۸۳ ۳-۵-۳ معرفی بزرگان مکتب اندلس
۹۰ ۳-۵-۴ خاتمه مکتب نحوی اندلس
۹۰ ۶-۳ مکتب نحوی مصر
۹۰ ۱-۶-۳ تاریخچه و موقعیت جغرافیایی مصر
۹۲ ۲-۶-۳ شکل گیری مکتب مصر
۹۵ ۳-۶-۳ معرفی بزرگان مکتب مصر
۹۸ ۴-۶-۳ خاتمه مکتب مصر
۹۹ ۷-۳ منابع فصل سوم

فصل چهارم

نقد و مقایسه اصول و مبانی مکاتب

۱۰۹ ۱-۴ نقد سیر تاریخی نام گذاری مکتب و تقسیم بندی مکاتب نحوی
۱۲۱ ۲-۴ ریشه یابی علل اختلافات نحوی
۱۲۴ ۳-۴ اختلافات نظری نحویان
۱۲۴ ۱-۳-۴ عکس العمل نحویان در مقابل منطق و علوم کلامی
۱۳۰ ۲-۳-۴ اختلاف در منابع استنادی و علل نحوی
۱۳۱ ۱-۲-۳-۴ سماع
۱۳۵ ۲-۲-۳-۴ قیاس
۱۳۹ ۳-۳-۴ آراء اختلافی در مورد اعراب در زبان عربی
۱۴۸ ۴-۳-۴ نظریه عامل
۱۵۸ ۴-۴ منابع فصل چهارم
۱۶۲ نتایج تحقیق
۱۶۴ خلاصه عربی
۱۷۶ فهرست منابع و مأخذ
۱۸۰ چکیده انگلیسی

فصل اول

مقدمه و کلیات پژوهش

- ۱-۱- مقدمه
- ۱-۲- بیان موضوع
- ۱-۳- ضرورت انجام و کاربرد نتایج تحقیق
- ۱-۴- سابقه تاریخی موضوع تحقیق
- ۱-۵- اهداف تحقیق
- ۱-۶- سوالات اساسی تحقیق
- ۱-۷- فرضیه ها
- ۱-۸- بیان روش تحقیق
- ۱-۹- بیان محدودیت های عمده تحقیق
- ۱-۱۰- معرفی فصل های پایان نامه

1-1 مقدمه

خداوند بر بندگانش منت گذاشت و حضرت محمد (ص) را برای ارشاد و هدایت انسان ها فرستاد تا بدین وسیله انسان ها که در گمراهی و بت پرستی به سر می بردند به سر منزل مقصود برساند. او آخرین فرستاده الهی بود و خداوند معجزه او را قرآن کریم قرار داد، کتابی که مایه هدایت و سعادت بشریت گشت. یکی از دلایلی که این کتاب به عنوان معجزه نبوی انتخاب شد این بود که اثری ماندگار در بین بشریت بماند تا نسل های بعدی نیز بتوانند از آن بهره مند گردند. دیگر آنکه اعراب که در آن زمان در اوج سخنوری بودند در مقابل فصاحت و بلاغت آن سر تسلیم را فرود بیاورند.

پیامبر پس از تشکیل حکومت اسلامی در مدینه به فکر گسترش اسلام افتاد و از طرفی خیلی از حقیقت جویان پس از شنیدن ندای حق به سمت مدینه آمدند و اسلام آوردند. پس از گذر اندک زمانی (چند دهه) پیروان اسلام بسیار زیاد گشتند و این دین نه تنها در بین اعراب، بلکه در بین غیر عرب ها نیز رواج یافت.

غیر عرب های تازه مسلمان، برای برقراری تعامل بهتر و درک فرامین اسلامی نیاز دیدند که زبان عربی را فراگیرند. در این بین برخی از آنها نمی توانستند آن طور که باید، واژگان را تلفظ کنند. به همین دلیل دچار لحن و خطا در گفتار شدند و این مسأله به اعراب نیز سرایت کرد. حاکمان اسلامی

و اندیشمندان برای محافظت از زبان عربی و کلام خدا به فکر پی ریزی و تدوین قواعد و قوانین زبان گشتند.

اولین قدم ها با نقطه گذاری قرآن شروع شد و سپس قواعدی برای زبان تدوین شد . به مرور زمان بر دانش زبانی اعراب افزوده شد تا اینکه در قرن دوم هجری عالم ب زرگ نحوی سیوییه با نگارش « الکتاب » معروفش علم نحو عربی را به سبکی اصولی تدوین و قانونمند ساخت . در این بین مکاتبی نیز شکل گرفت که به تکامل علم نحو کمک شایانی داشت.

دانشمندان نحوی در دو جبهه بصره و کوفه به بحث و تبادل نظر می پرداختند و گاهی بحث بین این دو بالا می گرفت و حتی به جدل نیز، منجر می شد . در قرن های بعدی مکاتب دیگری نیز روی کار آمدند که هر یک به نوبه خود در به ثمر رسیدن نحو نقش بسزایی داشتند

درست است که توجه عالمان نحوی و مکاتب آنها باعث شکوفایی و تکامل علم نحو گشت اما گاهی نحویان به خاطر به رخ کشیدن دانش شان بر رقبا به مسائلی روی می آوردند که نه تنها به دانش زبان کمک خاصی نمی کرد بلکه باعث سخت تر شدن زبان نیز گشت . و گاهی اختلافات آنها به قدری بالا می گرفت که کتاب هایی در رد یکدیگر نوشتند.

تا پایان عصر عباسی به علم نحو و مسائل زبان شراسی توجه بسیاری می شد . کتاب های بسیاری در علم نحو، نقد آن و زندگی نامه نحویان به رشته تحریر در آمد . پس از سقوط بنی عباس کم کم از توجه به نحو کاسته شد و این مسأله فقط شامل نحو نبود بلکه تمامی دانش ها و حتی ادبیات را نیز در بر گرفت.

پس از اینکه غربی ها در سده اخیر به مسائل زبان شناسی روی آورده اند، اندیشمندان عرب نیز با تاثیر پذیری از آنها به مسائل زبانی روی آوردند و به فکر تغییر و تحول قواعد و اصولی افتادند که بیش از هزار سال قدمت دارد و با زندگی عرب امروزی چندان سازگار نیست.

از آنجا که برای تغییر و تحول زبان لازم است اصول اولیه آن را فرا گرفت و با افکار و آراء کسانی که در تدوین و وضع این اصول کوشیده اند آشنا شد لذا بر آن شدیم تا با معرفی مکاتب نحوی و به تصویر کشیدن آراء و افکار عالمان این مکاتب روند شکل گیری و تکامل علم نحو را بیان کنیم. در این بین مهمترین کاری که لازم بود انجام پذیرد مقایسه نظریات نحویان و ارزیابی آن بود که در این تحقیق سعی بر آن است تا این مهم با انصاف و عدالت صورت پذیرد.

امیدوارم نتایج این تحقیق کمکی هر چند ناچیز به علم نحو و دانش زبان شناسی کرده باشد و در معرفی مکاتب نحوی، عالمان این دانش و افکار آنها به علاقه مندان زبان عربی موثر واقع گردد.

2-1 بیان موضوع

با فتوحات مسلمانان در سده اول هجری، دامنه اسلام از جزیره العرب به شام و ایران و شمال آفریقا کشیده شد و اعراب با سایر اقوام ارتباط و تعامل داشتند و همچنین اسیران جنگی بسیاری به مرکز حکومت اسلامی آورده شدند. این تازه مسلمانان غیر عرب تلاش کردند که زبان عربی را فرا گیرند. اینان هنگام تکلم نمی توانستند آن طور که باید، حروف و کلمات را تلفظ کنند. این امر باعث به وجود آمدن لحن و خطا در تکلم آنها شد و این لحن به اعراب نیز سرایت کرد. لذا حاکمان اسلامی و اندیشمندان مسلمان برای جلوگیری از ایجاد لحن در زبان عربی و خصوصا قرآن مقدس، به فکر قاعده مند کردن این زبان افتادند.

در اینکه این بحث (قاعده مند سازی زبان عربی) اولین بار توسط چه کسی مطرح شده، اختلاف نظر زیادی وجود دارد. به هر حال پایه های علم نحو در قرن اول هجری استوار گردید و در قرن دوم هجری با نگارش کتاب سیبویه به تثبیت رسید.

در این بین مکاتب نحوی نیز به وجود آمدند که در رشد و نمو نحو تاثیر بسیاری داشته اند. ابتدا دو مکتب بصره و کوفه و سپس مکاتب بغداد، اندلس و مصر شکل گرفتند. این مکاتب، با وضع

اصول و قوانین زبانی خدمت بزرگی به زبان عربی کردند. البته گاهی نظرات علماء این مکاتب با هم در تضاد بود و این موضوع بیشتر در اصرار به پرداختن به موارد شاذ و نادر نحوی نمود پیدا می کند.

در این تحقیق سعی بر این است تا ابتدا شکل گیری علم نحو و اولین کوشش ها، در این زمینه را مورد نقد و بررسی قرار دهد، سپس هر یک از مکاتب نحوی را به تصویر کشیده نقاط قوت و ضعف هر یک را بیان کند و دانشمندان برجسته آن را معرفی نموده، آراء و نظرات آنها را بررسی نماید، سپس به ارزیابی و تطبیق آن مکاتب پردازد. در این بین عالمان نحوی نیز هستند که در زیر مجموعه مکاتب فوق نبوده اند اما خدمت ها و دستاوردهای عظیمی برای زبان عربی و علم نحو داشته اند، به همین دلیل افکار و آراء آنها نیز مطرح شده است.

در بحث نقد و تطبیق، به جای ورود به موارد اختلافی جزئی بیشتر کلیات به نقد کشیده شده است. به عنوان مثال به جای پرداختن به مواردی همچون نظریات نحویان و مکاتب در مورد کلا و کلتا، اصول، ملبئی و موارد استنادی مکاتب مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

از آنجا که این رساله با نگاهی نقدی به موضوع می نگرد و به مقایسه آراء و نظریات نحویان و مکاتب آنها می پردازد لذا ضرورت داشت از دید توصیفی فاصله بگیرد و در موارد زیادی نگارنده بعضی از مسائل را به چالش بکشد. لذا امیدوارم از این نگاه انتقادی برداشت اشتباهی صورت نگیرد. تمامی کسانی که برای دانش نحو تلاش کردند، یقیناً انسان های فکور و اندیشمندی بوده اند. و لازم است ما که اکنون از میراث علمی آنان بهره می بریم با دید احترام به آنان بنگریم.

3-1- ضرورت انجام و کاربرد نتایج تحقیق

به این بحث از دو منظر می نگریم:

۱- در واحدهای درسی دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد، مسئله مکاتب نحوی حتی به طور

جزئی مورد نقد و بررسی قرار نگرفته است در صورتی که در کتب و مقالات مربوطه یا در سخنان اساتید، از مکتب نحو بصری، کوفی، یا اندلسی به کرات سخن به میان می آید. تهیه کننده مناسب دید با طرح این مسئله به ضرورت و اهمیت آن در بین مسائل مربوط به زبان و ادبیات عربی اشاره نماید تا دانشجویان در کنار انبوهی از پژوهش هایی که صرفاً به شرح احوال اشخاص می پردازند با این قبیل مباحث نقدی بیشتر آشنا شوند. با توجه به اینکه بیش از ۱۵ واحد از دروس دوره کارشناسی و ۴ واحد از درس های دوره کارشناسی ارشد، صرف و نحو است، امید است نتایج این قبیل پژوهش ها مورد استفاده دانشجویان و علاقه مندان به صرف و نحو قرار گیرد.

۲ - چند صباحی است که مباحث زبان شناسی در بین اعراب مورد توجه بسیاری از اندیشمندان قرار گرفته است. مباحثی همچون نوآوری در نحو و تیسیر نحو بر سر زبان ها افتاده و عالمان زبان شناسی در پی این هستند تا با ایجاد تغییراتی در ساختار زبان عربی، راه آسان سازی گفتار را هموار سازند.

این تفکر به کشور ما نیز کشیده شده و چند تن از اساتید و صاحب نظران، به مباحث زبان شناسی عربی، نوآوری و تیسیر نحو توجه زیادی داشته اند. برای تغییر یا تحول زبان ابتدا باید مبادی آن را شناخت و نظریات دانشمندان پیشین را مورد بررسی قرار داد و بعد از تسلط کامل بر سیر تاریخی تکامل دانش نحو و نقاط قوت و ضعف آن، می توان ایده های نوینی در این دانش داد. لذا ضرورت دارد تا ما با مکاتب نحوی که بیشترین تلاش را در شکل گیری، شکوفایی و تثبیت دانش نحو عربی داشته اند آشنا شویم و آراء دانشمندان نحوی را مورد بررسی قرار دهیم.

۱-۴ سابقه تاریخی موضوع تحقیق

اولین اثری که در علم نحو نگاشته شده است، «الکتاب» سیبویه می باشد که به «قرآن النحو»

ملقب گشت. این اثر در قرن دوم هجری نوشته شده است. پس از آن کتب نحوی زیادی به نگارش در آمدند.

اما اولین آثاری که در زمینه طبقه بندی نحویان و زبان شناسان به رشته تحریر درآمده است، به قرن سوم هجری بازمی گردد. عالم معروف نحوی، مبرد نخستین اثر در این زمینه را نوشته و پس از او افرادی چون سیرافی و زبیدی نیز آثاری در مورد طبقه بندی عالمان نحوی و شرح حال آنها، نوشته اند. اما می توان گفت بزرگ ترین قدم را در این راستا، سیوطی برداشته است. وی در کتابی هفت جلدی، آراء و نظریات قدما را گردآوری کرده و آن را خلاصه نمود و « بغیة الوعاة » نامید.

از آنجا که این تحقیق بیشتر به معرفی مکاتب و نقد و بررسی آراء نحویان می پردازد لازم است به پیشینه این کار اشاره ای شود. نخستین کسی است که در زمینه اختلاف بین نحویان اثری نوشته، ثعلب است. او کتاب « اختلاف النحویین » را تالیف کرد. پس از او ابن کیسان کتاب « المسائل علی مذهب النحویین »، ابو جعفر نحاس « المقنع فی اختلاف البصریین و الکوفیین » و ابن درستویه کتاب « الرد علی ثعلب فی اختلاف النحویین » را به رشته تحریر در آوردند. اما مهم ترین کتاب در این زمینه کتاب « الإنصاف » ابن انباری است که به داوری بین بصریان و کوفیان می پردازد. در پی آن اندیشمندان دیگری نیز به این موضوع پرداخته اند.

در دوره معاصر و به خصوص در سده اخیر بزرگانی چون مهدی منضومی، ابراهیم سامرائی و شوقی ضیف به مباحث زبان شناسی توجه زیادی داشته اند و در زمینه مکاتب نحوی و نقد و بررسی آراء نحویان کتاب هایی را به نگارش در آورده اند.

۱-۵ اهداف تحقیق

مهمترین اهداف دافی که در این تحقیق به دنبال تحقق آن هستیم عبارت است از:

- ۱ - به تصویر کشیدن چگونگی شکل گیری و شکوفایی علم نحو عربی.
- ۲ - معرفی مکاتب نحوی و شرح مختصری از احوال و افکار بزرگان آن.
- ۳ - بررسی و ارزیابی آراء اندیشمندان این مکاتب.
- ۴ - ارزیابی و مقایسه مکاتب نحوی و تطبیق تفاوت ها و تناقض های موجود، برای دستیابی به دیدگاهی بینابین.

۶-۱ سوالات اساسی تحقیق

- ۱- مکاتب نحوی چه تأثیری در روند تکامل علم نحو داشته اند؟
- ۲- نقش کدام یک از این مکاتب برجسته تر بوده است؟
- ۳ - با توجه به تعریف علمی مکتب، آیا مکاتب پنج گانه نحوی صلاحیت یدک کشی دن نام مکتب را دارند؟

۷-۱ فرضیه ها

- ۱- مکاتب نحوی در ثبت و ضبط قواعد علم نحو، قانون مند ساختن زبان عربی و ... موثر بوده اند.
- ۲ - مکتب بصره به خاطر پیش قدم بودن در پرداختن به نحو، حضور دانشمندان بزرگ نحوی در این مکتب و... تأثیر بیشتری بر شکوفایی علم نحو داشته و همچنین دیگر مکاتب نیز از آراء نحویان این مکتب تأثیر بیشتری پذیرفته اند.
- ۳ - با توجه به تعریف علمی مکتب، از بین مکاتب نحوی، فقط مکاتب بصره و کوفه مکتب نحوی به معنای واقعی هستند.

۸-۱ بیان روش تحقیق

همان گونه که بر پژوهش گران و اندیشمندان حیطه ی زبان و ادبیات عربی روشن است این پژوهش از جمله تحقیقات بنیادین محسوب می شود و برای انجام آن باید از روش تلفیقی استفاده کرد.

۹-۱ بیان محدودیت های عمده تحقیق

از آنجا که اکثر قریب به یقین منابع این تحقیق به زبان عربی است و اندیشمندان عرب در این زمینه پژوهش داشته اند لذا تهیه کتب و منابع این تحقیق در آغاز کار مشکل می نمود اما پس از جستجو در کتابخانه های الکترونیکی متعددی که به زبان عربی هستند متوجه شدم که کشورهای عربی در زمینه کتب الکترونیکی بسیار از ما ایرانیان پیش افتاده اند و منابع موجود در برخی کتابخانه ها به بیش از بیست هزار کتاب نیز می رسید لذا با فراغ بال هر کتابی که لازم بود را از دنیای مجازی اینترنت دریافت نمودم.

از دیگر محدودیت های این تحقیق کمبود منابع نقدی در ارتباط با مکاتب اندلس و بغداد و به خصوص مصر بود. همچنین در زمینه تطبیق و مقایسه مکاتب از آنجا که نویسندگان محترم بیشتر به دو مکتب بصره و کوفه توجه نشان داده بودند لذا در مورد سایر مکاتب کار مقداری سنگین می نمود که با بهره گیری از اساتید محترم راهنما و مشاور این بحث نیز مرتفع گشت.

۱۰-۱ معرفی فصل های پایان نامه

۱ - مقدمه و کلیات طرح تحقیق

۲ - تاریخ علم نحو شامل: چگونگی شکل گیری علم نحو - تدوین کننده علم نحو - تعریف

نحو - مبانی علم نحو

۳ - معرفی مکاتب نحوی شامل: چگونگی شکل گیری مکاتب - بیان اصول و مبانی فکری

مکاتب - معرفی بزرگان آن - بیان آراء و نظریات بزرگان آن